

ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ПРИРОДА ЦИФРОВОЇ ГРИВНІ

АНДРУЩЕНКО Галина Сергіївна - кандидат юридичних наук, Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедра фінансового права

ORCID: 0000-0001-6485-1910

УДК 347.73

DOI 10.32782/EP.2022.2.23

У статті досліджено питання випуску Національним банком України власної цифрової валюти як нової форми грошей. Констатовано, що 2016 року розпочато вивчення можливості випуску власної цифрової валюти – електронної гривні. Встановлено, що на відміну від сучасних безготівкових грошей, які для фізичних осіб та компаній завжди прив'язані до банківського рахунку, цифрові гроші можуть зберігатися в окремому електронному гаманці або на індивідуальному рахунку в центральному банку, а розрахунки з використанням цифрових валют центральних банків можуть здійснюватися безпосередньо між економічними суб'єктами без необхідності відкриття рахунків у банку. Доведено необхідність удосконалення правової бази, оскільки повномасштабне впровадження е-гривні на платіжному ринку України буде потребувати внесення змін як до чинних Законів України, так і до нормативно-правових актів Національного банку України.

Ключові слова: НБУ, е-гривня, цифрова валюта, цифрова гривня, ЦВЦБ, блокчейн, фінансова система України, центральні банки.

Постановка проблеми

Цифровізація залишається однією з найважливіших тенденцій розвитку сучасної світової фінансової системи. Вона знаходить своє відображення у появі нових форм платежів та розрахунків, розвитку ринку цифрових активів, виході високотехнологічних компаній на ринок фінансових послуг, а також у появі нових продуктів та послуг на світовому фінансовому ринку. Використан-

ня протягом останніх років цифрових технологій призвело до значних змін на ринку банківських послуг та створило основу для розвитку таких продуктів та послуг, як мобільний банкінг, миттєві платежі, інтернет-банкінг. Саме такі процеси призвели до появи нових фінансових продуктів та переосмислення багатьох проблем, пов'язаних із розвитком грошової системи, її правовим регулюванням, а також ролі центральних банків у сучасній економіці.

Стан дослідження

Розвиток фінансових технологій зумовив важливі трансформаційні процеси у фінансовій системі України, можна навіть сказати, що революційні. Нині переважна кількість центральних банків розглядають можливість запровадження цифрової валюти в контексті процесів цифрової трансформації світових фінансів. Проблеми випуску цифрової валюти Національним банком України є новими для фінансової науки і викликають значний інтерес як з боку учасників фінансового ринку, так і з боку регуляторів. **Метою** статті є виявлення основних передумов для випуску Національним банком України цифрової гривні, окреслення переваг та недоліків е-гривні, а також оцінка можливого впливу випуску цифрової гривні на фінансову систему України.

Виклад основного матеріалу

Наразі цифрові інформаційні технології знаходять дедалі більш широке застосу-

вання на фінансових ринках у всьому світі. Однією з найбільш значних сучасних технологій, що застосовується у фінансовій сфері, є технологія розподілених реєстрів. На базі цієї технології вже випускаються різні фінансові інструменти, що формують новий клас фінансових активів – криптоактивів, або цифрових фінансових активів. Так само як у випадку з приватними емітентами, для центральних банків існує безліч напрямів використання технології розподілених реєстрів у своїй діяльності – від оптимізації розрахунків на ринку цінних паперів до випуску облігацій та управління обігом коштів. Проте, одним із ключових напрямів застосування технології розподілених реєстрів для центральних банків усе ж є випуск центробанківських цифрових валют, які можуть використовуватись як у національних роздрібних платежах, так і у транскордонних розрахунках. Випуск цифрових валют центральних банків (далі - ЦВЦБ) передбачає не так модернізацію сучасних технологій надання центробанківських розрахунково-платіжних послуг, як впровадження у грошовий обіг нової форми фінансів, що веде до підвищення ефективності функціонування сучасних фінансових систем [1]. ЦВЦБ – це третя форма грошей держави, або цифрова форма національної валюти, або електронне зобов'язання центрального банку, номіноване у національній грошовій одиниці. Але ЦВБВ – це не електронна форма національної валюти, а цифрова форма фіатної валюти.

Банком Швеції запущено пілотний проєкт з випуску цифрової крони, у межах якого здійснюється тестування різних підходів до випуску цифрових фіатних грошей та оцінка їх можливого впливу на фінансову систему, також розробляються закони, які регулюють фінансову конфіденційність і захист персональних даних, стосуються технології розподілених реєстрів [2]. Банк Канади проводить велику роботу щодо дослідження цифрових фіатних грошей. Разом з тим, Банк Канади у найближчому майбутньому не здійснюватиме випуск ЦВЦБ і планує продовжити дослідження цифрових валют, щоб розробити можливу модель випуску, а також визначити систему критеріїв, що до-

зволяють оцінити саме доцільність випуску цифрових грошей у контексті вирішення завдань, що стоять перед центральним банком [3]. Загалом, можливості використання цифрової валюти в Канаді досить перспективні, оскільки цей процес забезпечується правовими нормами, що дозволяють регулятору виконувати необхідні операції. Народний банк Китаю є одним із лідерів у сфері дослідження цифрових грошей і вже прийняв рішення про випуск цифрового юаня.

Відповідно до опитування швейцарського Банку міжнародних розрахунків у січні 2021 р., 86% центральних банків зараз вивчають переваги та недоліки ЦВЦБ. Протягом останніх місяців великі центральні банки опублікували безліч поглиблених оцінок відповідних питань політики та протестували різноманітні проєкти. Майже 60% зазначили, що «ймовірно» або «можливо» емітують ЦВЦБ для роздрібного використання протягом наступних 6-ти років, що майже втричі перевищило результати опитування у 2020 р. [4]. Тобто на цьому етапі багато центральних банків переходять від загальних досліджень до більш конкретних перевірок концепцій та до практичних пілотних етапів.

Наразі складовою візії Національного банку України (далі – НБУ) є інтеграція до європейської спільноти центробанків, і, відповідно, до глобальних тенденцій щодо інноваційного розвитку в платіжній сфері. Тому в Україні у 2016 році було розпочато вивчення можливості випуску власної ЦВЦБ – електронної гривні (далі – е-гривні), виходячи з того, що:

- е-гривня розглядається як цифрова валюта, що випускається НБУ;
- е-гривня може бути охарактеризована як національна цифрова валюта, що є фіатною валютою;
- е-гривня має обмінюватися без обмежень на готівкові або безготівкові кошти у співвідношенні 1:1;
- е-гривня не є дохідним інструментом, отже, це засіб платежу, а не накопичення[5].

Тобто за своєю природою е-гривня – це блокчейн-аналог звичайної гривні, випускати та контролювати яку буде Національний банк України. Вона буде підкріплена

державними грошима і стане еквівалентом однієї односторонньої банкноти. За даними Міжнародного валютного фонду, цифрові валюти центробанків можуть використовувати для підвищення операційної та економічної ефективності, також вони можуть стати інструментом для забезпечення фінансової інклюзії та цифровізації [6].

Наразі НБУ вивчає три варіанти використання е-гривні:

- е-гривня для безготівкових платежів з можливим функціоналом «програмованих» грошей для здійснення цільових соціальних виплат;
- е-гривня для використання у сфері, яка пов'язана з обігом віртуальних активів (наприклад, для обміну, забезпечення випуску та інших операцій з криптовалютами);
- е-гривня для транскордонних платежів [7].

Цікавим є той факт, що єдиного стандарту створення цифрової валюти не може бути через різні національні пріоритети й умови. Наприклад, відповідно до Дорожньої карти Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року, однією із стратегічних цілей розвитку кешлес-економіки є підвищення доступності безготівкових операцій та зростання довіри. Це досягається шляхом сприяння розробці та розвитку моделей альтернативних фінансів [8]. Проаналізувавши цю Стратегію можна зробити висновок, що основними результатами її виконання у сфері платежів та переказу коштів має стати випуск е-гривні (встановлена дата – до 31.12.2021), а також легалізація та створення повноцінного нормативно-правового середовища для віртуальних активів, у тому числі криптоактивів (встановлена дата до 31.12.2022).

З одного боку, реалізація проєкту цифрової гривні відкриває нові можливості для держави, бізнесу та громадян, оскільки е-гривня має потенціал стати одним із ключових елементів якісного розвитку інфраструктури віртуальних активів в Україні. А з іншого – широке впровадження е-гривні може призвести не тільки до глобальних змін у платіжних, клірингових та розрахункових механізмах, але й вплинути на склад грошової бази, змінити функції комерційних банків та компетенцію Національного банку України у грошовій та платіжній системах,

а також мати вплив на проведення грошово-кредитної політики. Але все ж е-гривня матиме ряд переваг у порівнянні з іншою криптовалютою:

- вона буде законною і доступною для всіх, а не для обмеженої кількості інвесторів-спекулянтів;
- е-гривня буде забезпечена гривнею, у той час як криптовалюта нічим не забезпечена;
- доходи від операцій із віртуальною національною валютою, у тому числі доходи від оподаткування угод із нею, надходять до бюджету;
- національна цифрова валюта забезпечить зручність усім користувачам не тільки в платіжній сфері, а й в інвестиційній та інноваційній.

Також Національному банку України необхідно буде всебічно врахувати проблеми, які можуть виникнути при впровадженні цифрової валюти, тому що їх потрібно буде вирішити до того, як буде прийнято рішення про випуск е-гривні. Наприклад, якщо значна частина суб'єктів економіки перейде на е-гривню, це може призвести до виходу клієнтів банків із традиційних депозитів, що знизить рівень необхідної ліквідності у банківському секторі, скоротивши обсяги банківського кредитування у реальній економіці. Також якщо більша частина населення та бізнесу перейде на використання е-гривні замість готівки та банківських рахунків, це може повністю змінити банківську систему як фінансового посередника. Тобто наразі немає однозначної сформульованої відповіді на питання, пов'язані з оцінкою впливу випуску цифрової валюти НБУ на грошово-кредитну систему та можливі наслідки для фінансового сектора.

На відміну від сучасних безготівкових грошей, які для фізичних осіб та компаній завжди прив'язані до банківського рахунку, цифрові гроші можуть зберігатися в окремому електронному гаманці або на індивідуальному рахунку в центральному банку, а розрахунки з використанням ЦВЦБ можуть здійснюватися безпосередньо між економічними суб'єктами без необхідності відкриття рахунку в банку. Відповідно до Аналітичної записки за результатами пілотного проєкту

«Е-гривня», національна цифрова валюта теж буде зберігатись в е-гаманці. Національний банк розглядає можливість упровадження е-гривні на платіжному ринку України за двома альтернативними верхньорівневими моделями (схемами) взаємодії учасників: централізованою або децентралізованою. Централізована модель передбачає, що емітентом е-гривні є НБУ. Е-гаманці обліковуються у єдиному централізованому реєстрі Платформи, власником і оператором якої одноосібно є Національний банк. Рішення про включення будь-якої операції до реєстру (валідація операції) приймається виключно на інформаційних ресурсах НБУ. Інші банки і небанківські фінансові установи відповідно до такої схеми є агентами з розрахунків та розповсюдження е-гривні, забезпечують доступ користувачів до Платформи через свої Інтернет-ресурси, надають клієнтам інші сервіси: захищене зберігання ключів, надання додатків для мобільних пристроїв, зручне надання інформації про операції клієнтів тощо. У свою чергу, гаманці з е-гривнею можуть бути як ідентифікованими, так і анонімними, що може впливати на розмір лімітів за операціями з е-гривнею порівняно з лімітами за операціями з використанням електронних грошей [9].

У разі обрання децентралізованої моделі е-гривня вже не буде підпадати під визначення ЦВЦБ, оскільки емісія цієї цифрової валюти здійснюватиметься не центральним банком, а учасниками платіжного ринку під контролем регулятора. Згідно з Аналітичною запискою за результатами пілотного проєкту «Е-гривня», децентралізована модель передбачає, що банкам і небанківським фінансовим установам надається право випуску е-гривні під контролем НБУ. Е-гаманці клієнтів, торговців, агентів ведуться децентралізовано – окремо в інформаційних системах кожного з емітентів. Така модель може бути привабливою для учасників платіжного ринку, у першу чергу для небанківських фінансових установ.

Разом з тим, важливо, щоб Національний банк України врахував загальні принципи, які актуальні для всіх центральних банків, що розглядають можливість випуску ЦВЦБ, наприклад:

- співіснування з існуючими формами грошей (е-гривня має доповнювати існуючі форми грошей на користь кінцевих споживачів фінансових послуг);
- забезпечення фінансової стабільності (випуск е-гривні повинен бути спроможний виконати завдання встановлені НБУ і підтримувати фінансову стабільність);
- забезпечення інформаційної безпеки (випуск е-гривні повинен передбачати створення інфраструктури, здатної захистити потенційних користувачів цифрових грошей від кібератак та інших загроз інформаційної безпеки);
- підтримання та стимулювання конкуренції ринку фінансових послуг (випуск е-гривні повинен сприяти розвитку інноваційного середовища, стимулювати конкуренцію та забезпечувати високу якість послуг).

Надважливим є також те, що майбутня цифрова валюта Національного банку України повинна регулюватися чіткою правовою базою, оскільки повномасштабне впровадження е-гривні на платіжному ринку України буде потребувати внесення змін як до чинних Законів України, так і до нормативно-правових актів Національного банку України. До речі, на час проведення пілотного проєкту е-гривні було прийнято рішення діяти в межах нормативної бази, яка регулює обіг електронних грошей в Україні, як достатньої для дослідження технології та можливостей упровадження подібних рішень Національним банком України. На нашу думку, якщо для дослідження можливостей е-гривні наявної правової бази було достатньо, то для впровадження та безпосереднього функціонування – ні, оскільки виникнуть нові правові питання, які потребуватимуть вирішення. Наприклад, нормативні оновлення можуть знадобитися в таких сферах: юридичні повноваження щодо випуску та регулювання фіатної валюти НБУ, як законного платіжного засобу; фінансові інструменти і похідні від них продукти; визначення ролі комерційних банків; ідентифікація користувача цифрової валюти; здійснення фінансового моніторингу; дотримання банківської таємниці; визначення ролі комерційних банків; платіжних систем та інших провайдерів фінансових послуг в екосистемі цифрової валюти; моніторингу

та переслідування цифрового фінансового шахрайства, тощо.

Відповідно до звіту Банку міжнародних розрахунків [10], підготовленому у 2020 році з Європейським центральним банком, Федеральною резервною системою США, Банком Англії, Банком Японії, Банком Канади, Ріксбанком (Центральний банк Швеції), Національним банком Швейцарії, основні характеристики ЦВЦБ (у тому числі і е-гривні) повинні включати інструментальні, системні та інституційні складові. До інституційних вимог і відноситься надійна правова база та стандарт – система ЦВЦБ.

Висновки

Введення національної цифрової валюти на основі технології блокчейн започаткує нову епоху економічного розвитку країни – більш відкрити, більш ефективну, ніж попередні. Пропонований НБУ механізм функціонування е-гривні дозволить суттєво розширити сфери традиційної та інноваційної економіки. Загалом випуск е-гривні – складний еволюційний процес, у межах якого ще належить вирішити масу правових, технічних та операційних питань, а також врахувати та мінімізувати кіберризик. Необхідно відзначити, що введення в грошовий обіг е-гривні може мати як переваги, так і серйозні ризики, притаманні цій фінансовій інновації через потенційні системно значущі трансформації у функціонуванні банківської, фінансової та платіжних систем. Тим не менше, на нашу думку, потенційні переваги впровадження цифрових валют центральних банків, у тому числі і е-гривні, переважають можливі недоліки. Випуск цифрових валют у найближчі десятиліття може стати одним із найцікавіших напрямків діяльності центральних банків, націленим на підвищення ефективності та безпеки функціонування грошово-кредитної та платіжно-розрахункової систем.

Література

1. Central Banks and Distributed Ledger Technology: How are Central Banks Exploring Blockchain Today? (2019) World Economic Forum, White Paper. March. 14 p. URL: [https://](https://www3.weforum.org/docs/WEF_Central_Bank_Activity_in_Blockchain_DLT.pdf)

www3.weforum.org/docs/WEF_Central_Bank_Activity_in_Blockchain_DLT.pdf

2. E-krona pilot Phase 2. Sveriges Riksbank. April 2021. URL: <https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/e-krona/2022/e-krona-pilot-phase-2.pdf>

3. Contingency Planning for a Central Bank Digital Currency. Bank of Canada. February 2020. URL: <https://www.bankofcanada.ca/2020/02/contingency-planning-central-bank-digital-currency>

4. Bank for International Settlements, Monetary and Economic Department: Ready, steady, go? : results of the third BIS survey on central bank digital currency by Codruta Boar and Andreas Wehrli. URL: <https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap114.pdf>

5. Аналітична записка за результатами пілотного проекту «Е-гривня». Національний банк України. Київ, 2019. 45 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Analitichna_zapiska_E-grivnya.pdf?v=4 (дата звернення: 30.04.2022).

6. Fintech: The Experience So Far. Author: International Monetary Fund and World Bank. Series: Policy Papers. Volume/Issue: Volume 2019: Issue 024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2019/06/27/Fintech-The-Experience-So-Far-47056>

7. Національний банк презентував результати опитування учасників ринку щодо потенційного попиту на цифрову валюту центрального банку – е-гривню та можливих варіантів її використання. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zosereditiya-na-opratsyuvanni-troh-mojlivih-variantiv-vikoristannya-e-grivni> (дата звернення: 30.04.2022).

8. Про затвердження Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025: рішення Правління Національного банку України від 09.07.2020 № 453-рш. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finteh2025.pdf?v=4 (дата звернення: 30.04.2022).

9. Аналітична записка за результатами пілотного проекту «Е-гривня». Національний банк України. Київ, 2019. 45 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Analitichna_zapiska_E-grivnya.pdf?v=4 (дата звернення: 30.04.2022).

10. CBDC. Central bank digital currencies: foundational principles and core features// Bank for International Settlements, 2020. – Mode of access: <https://www.bis.org/publ/othp33.pdf> (дата звернення: 30.04.2022).

Andrushchenko Halyna Serhiivna

Candidate of Legal Sciences

Assistant of the Department of the Financial law

Taras Shevchenko National University of Kyiv

<https://orcid.org/0000-0001-6485-1910>

gala_sav@ukr.net

FINANCIAL AND LEGAL NATURE OF THE DIGITAL HRYVNA

This research discusses various issues associated with National Bank of Ukraine its own digital currency that is identified as a new form of money. The study of the possibility of issuing its own digital currency, the electronic hryvnia, was launched in 2016. It was found that in contrast to modern non-cash money, which for individuals and companies is always tied to a bank account, digital money can be stored in a separate e-wallet or in an individual account with the central bank, and payments using Central Bank Digital Currency can be made directly between economic entity without the need to open a bank account.

The development of financial technologies has led to important transformation processes in the financial system of Ukraine, we can even say that they are revolutionary. Currently, the

vast majority of central banks are considering the introduction of digital currency in the context of digital transformation of global finance. The problems of digital currency issuance by the National Bank of Ukraine are new to financial science and are of considerable interest to both financial market participants and regulators. The purpose of the article is to identify the main prerequisites for the issuance of digital hryvnia by the National Bank of Ukraine, outline the advantages and disadvantages of e-hryvnia, as well as assess the possible impact of digital hryvnia on the financial system of Ukraine. The introduction of a national digital currency based on blockchain technology will usher in a new era of economic development - more open, more efficient than the previous ones. The mechanism of functioning of e-hryvnia proposed by the NBU will significantly expand the spheres of traditional and innovative economy. In general, the issuance of e-hryvnia is a complex evolutionary process, which still has to solve a lot of legal, technical and operational issues, as well as consider and minimize cyber risks.

Also, the need to improve the legal framework has been proved, as the full-scale introduction of e-hryvnia on the payment market of Ukraine will require changes to both the current Laws of Ukraine and the regulations of the National Bank.

Key words: NBU, e-hryvnia, digital currency, digital hryvnia, CBDC, blockchain, financial system of Ukraine, central banks.